

Kunst

SUPER8 HOE DE PREHISTORISCHE FILM TOCH NOG NIET VERDWIJNT

Links Johan Kramer, in 1972 gefilmd door zijn vader, rechts de door Kramer in 2010 gefilmde Nemo, een van de 25 Super8-portretten van 8-jarigen in zijn project *Byebye Super8*.

Digitaal is saai!

Maximaal drie minuten, niet over te doen, kwetsbaar, duur: dat is filmen op het prehistorische Super8. Toch blijven kunstenaar en amateurs het doen. Niet alleen uit nostalgie: 'Je kijkt beter'.

Door **Sacha Bronwasser**

De lampen zijn uit. Vader bedient soeverein de Heurtier. De projector ralt even, snort dan constant op zijn ranke tafeltje. Er verschijnt een witte vlek op het scherm dat aan de kast hangt. Aan de rand van het beeld trilt een grote haar. Dan verschijnt een piepjonge vrouw met een kinderwagen met mijerin. De voorjaarszon prikt helder op tweed, gebreide wol en de kuiltes in de wangen van mijn broer.

Toen commercial- en filmregisseur Johan Kramer zijn project *Byebye Super8* noemde, wist hij heel goed welke snaar hij wilde raken. In de Kunsthal in Rotterdam opent woensdag de tentoonstelling met die titel. Super8? Bij mensen van boven de 30 klappert nu massaal de brievenbus van de herinnering en op de mat vallen beelden, kleuren, geluiden en zelfs geur, van stof dat verbrandt voor de lamp.

Als één van de veertig 'XL-locaties' van het aanstaande veertigjarige International Filmfestival Rotterdam richt de Kunsthal zich met een beetje valse titel op het kleinste aller filmformaten. Super8 is als filmsysteem al lang ingehaald, maar houdt niet op te bestaan. Het is zelfs aan een voorzichtige revival bezig, met dank aan amateurs én kunstenaars.

Wat wel definitief voorbij is, is Kodachrome. In kleurenfotografie en amateurfilm was Kodachrome van Kodak, 'the yellow giant', decennialang hét systeem. Mede daarom zijn herinneringen in Super8 zo helder, kleurrijk en scherp: Kodachrome verfde het rood een beetje roder en het blauw een beetje blauwer. 'They

give us those nice bright colors', zong Paul Simon in zijn hit *Kodachrome* (1973): '...Makes you think all the world's a sunny day, oh yeah.'

Johan Kramer (voorheen van buro KesselsKramer) hoorde afgelopen zomer dat het laatste Kodachrome-laboratorium ter wereld, het Amerikaanse Dwayne's in Kansas, er op 30 december mee op zou houden. Kramer verzamelde 25 doosjes uit voorraden (de productie van film was al in 2006 gestaakt) en schoot door heel Nederland vijftientwintig kinderportretten van 8-jarigen. De laatste, van Rosalie uit Barendrecht, werd letterlijk op de laatst mogelijke dag in Kansas door de kleurbaden gehaald.

Die films zijn straks in de Kunsthal te bekijken. Gloednieuw en toch ouderwets. Door dat Kodachrome-patina maar ook door de manier van filmen: geconcentreerd, één rolletje van drie minuten per kind en niets kon overgedaan worden. Op zijn kantoor in Amsterdam laat Kramer ze op de monitor zien. Amira, Koen en Zenna zwaaien anno 2010 alsof het weer 1975 is.

Toeval is waardevol

'Als ik film, ben ik volledig geconcentreerd. Het is een lyrische ervaring' zegt filmmaakster Helga Fanderl aan de telefoon uit Frankfurt. 'Ik vergelijk het met Japanse kalligrafie.'

Meer dan zeventienhonderd Super8-films maakt zij sinds ze eind jaren tachtig, als 40-jarige letterkundige, alsnog aan een kunststudie begon. Tegenwoordig is zij één van de *grand old ladies* van een wereldwijd Super8-circuit. Voor de komende editie

Super8 filmpje uit ongeveer 1979, met het doosje waar het in zat. Het filmpje is in 2004 door Frank Bruinsma van Super8 Reversal Lab ontwikkeld in zijn eigen laboratorium.

van het filmfestival Rotterdam liet zij een kwartier (zeven stuks) Super8-films opblazen naar 16 millimeterfilm.

'Je wilt toch graag dat je werk gezien wordt', zegt ze. 'Maar liever zet ik mijn eigen Super8-projector in een zaal tussen het publiek. Dat geeft verhoogde concentratie. Mensen zeggen vaak nog jaren later dat ze zich mijn films zo goed herinneren.'

Juist de beperking van Supers

8 geeft haar enorme vrijheid, zegt ze. De print van het materiaal is wat het is. Ze monteert achteraf niets in haar poëtische registraties van alledag dus alles moet goed gaan.

'Ik neem mijn kleine camera mee *wann ich die Muse hab*', zegt ze. 'Ik bepaal ter plekke in welk ritme ik film en met welke snelheid. Ik zorg dat ik opensta voor wat ik zie en dat ik precies ben, want het is eenmalig en het is duur.' Het oeverloze digitale materiaal is, nog los van de beeldkwaliteit, nooit aan haar besteed geweest. 'Bij Super8 maken én vertonen heb ik het gevoel dat het moment zich echt in het materiaal heeft gebrand.'

Super8-filmmakers zijn een typisch slag mensen, zegt programmeur Erwin van 't Hart van het filmfestival Rotterdam. 'Het zijn individualisten, die alles zelf in de hand willen hebben. En tegelijkertijd een grote mate van toeval accepteren - dat vinden ze waardevol. Bijvoorbeeld Paul Clipson, een Amerikaanse maker. Die spoelt zijn Super8-films in de camera terug om ze nog een keer te belichten, eigenlijk een dubbel risico. Dat levert hele zware, impressionistische films op.'

Als specialist korte en experimentele film verzorgt Van 't Hart al jaren in binnen- en buitenland programma's met filmmakers die bewust op celluloid blijven werken. 'Naar Super8-makers moet ik het hardst zoeken. Die opereren in een heel ander gebied. Pas als ik ze er van kan overtuigen dat de vertoning optimaal kan zijn, komen ze. Het zijn originele die ze laten zien en dus heel kwetsbaar.'

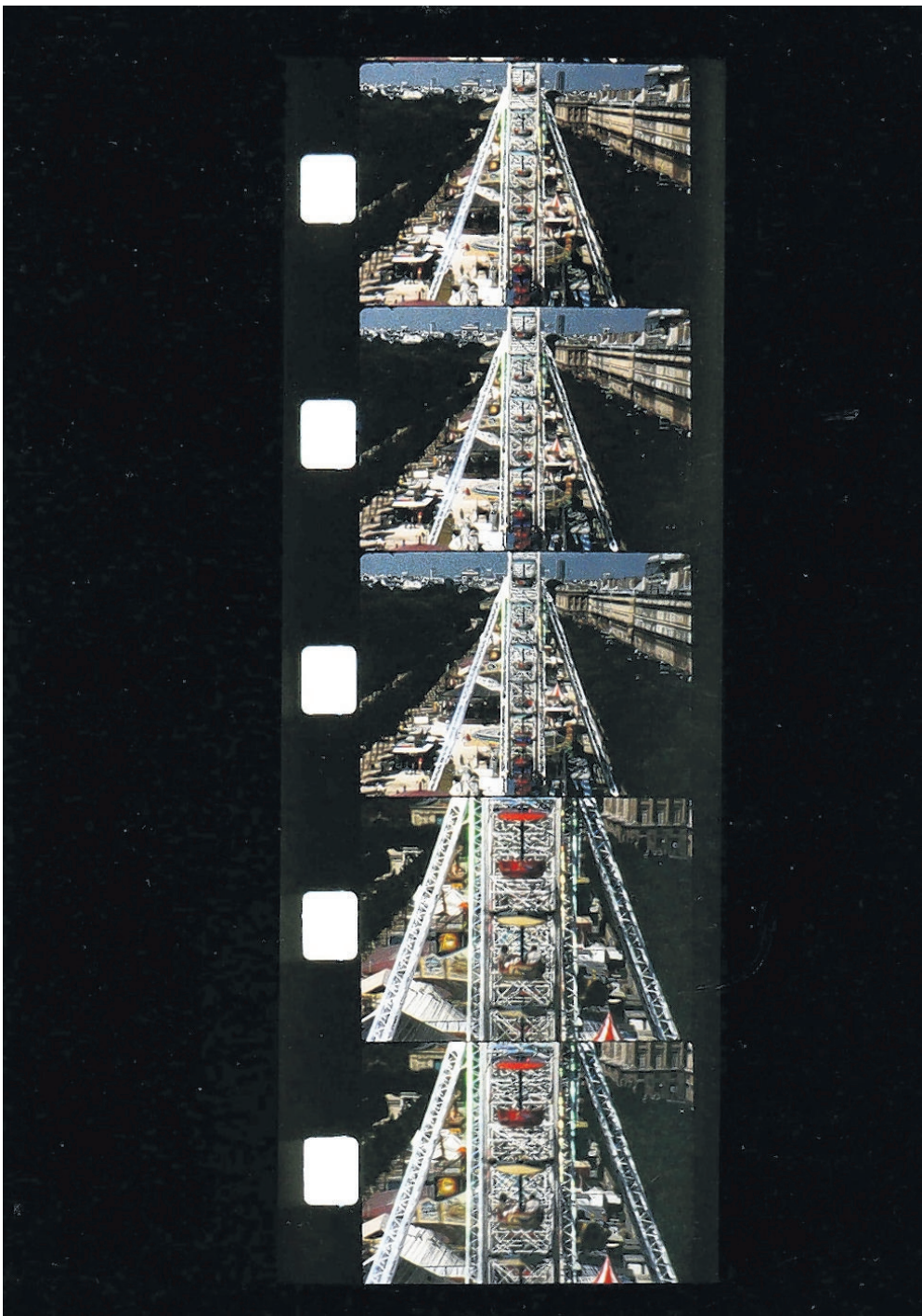
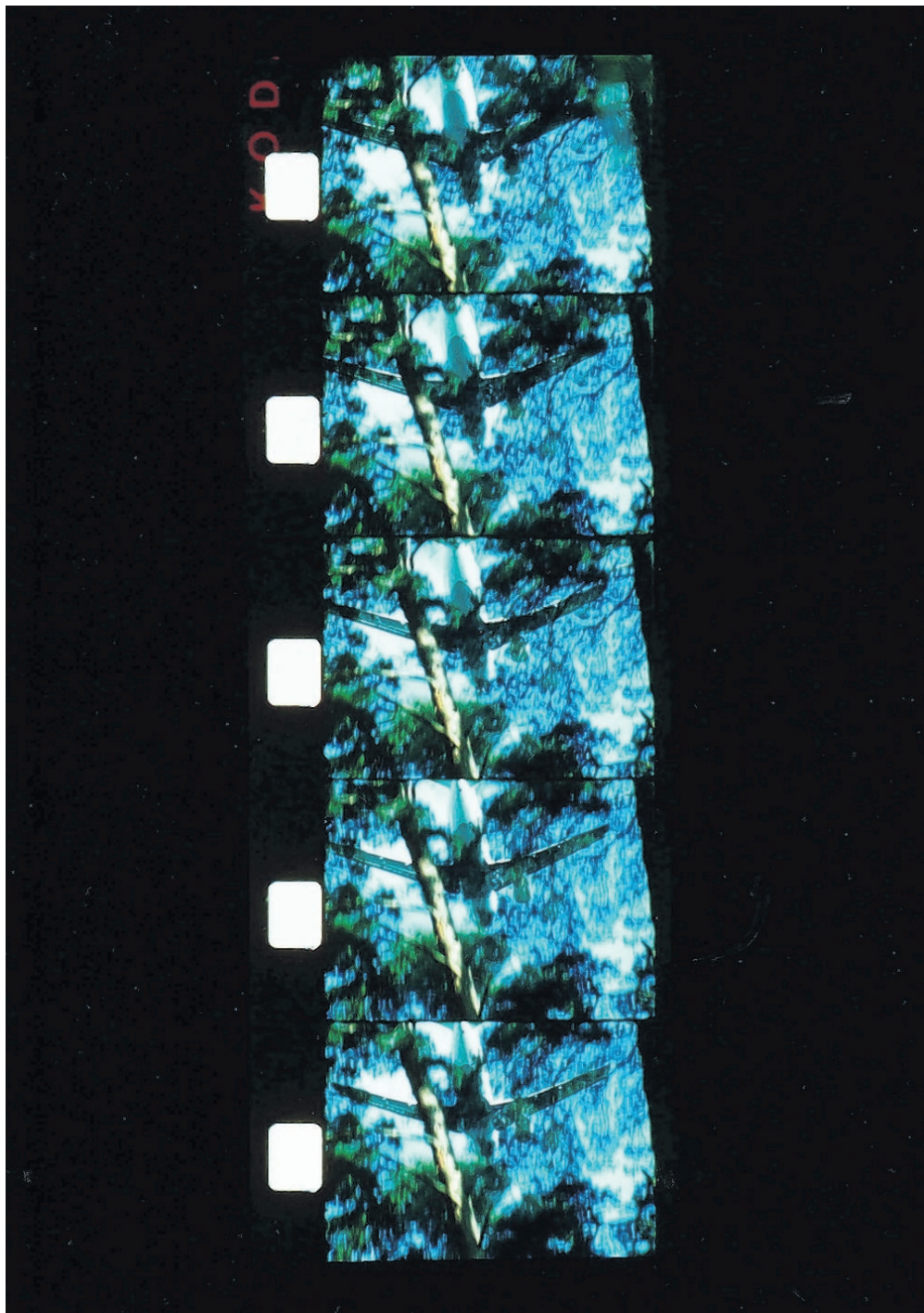
De Nederlandse fotograaf en Su-

per8-maker Jaap Pieters bijvoorbeeld reist daarom altijd zelf met zijn films naar zijn vertoningen. Pieters was in 2006 in Rotterdam in een doorlopende performance te zien als operateur van zijn eigen films én als onderwerp van een documentaire. Hij noemde, behalve 'lekker kort', als motief om Super8 te kiezen dat het door de consumptiemaatschappij is afgedankt.

De globalisering lijkt grotendeels aan Super8 voorbij gegaan. De meeste actieve kunstenaarskringen bevinden zich in gebieden waar materiaal gemaakt en verkocht werd en waar een grote consumentenmarkt was. Duitsland bijvoorbeeld (Agfa), waar gisteren in Dresden de twaalfde *SchmalfilmTage* van start gingen. 'En zo heeft Japan, met Fuji, een heel actieve scene. Maar in China? Helemaal niet', weet Van 't Hart.

Hij noemt meer voorbeelden van Super8-filmmakers die vaak een heel constante, eigenzinnige productie hebben. De Fransman Gerard Courant, die van 1977 tot vandaag bijna 2.500 *Cinematons* heeft gemaakt: Super8-portretten van beroemdheden als Jean-Luc Godard, Wim Wenders, Ettore Scola en Roberto Benigni.

Of de Duitse Dagie Brundert, met haar optimistische en grappige kijk op de wereld. Zij geeft als fervent promotor ook veel workshops. Want een camera op de rommelmarkt kost niets en met twee emmers chemicaliën kun je zelf ontwikkelen. Tegen de januari-dip, zo wordt een cursus van haar morgen in Dresden aangeprezen, helpt maar één ding: 'de kolossaal verwarmende Super8-kleurtherapie!'

De Duitse filmmaakster Helga Fanderl, van wie hierboven beelden, is de grand old lady van Super8. 'Ik vergelijk het met Japanse kalligrafie.'

Dé Europese specialist voor het ontwikkelen van Super8 huist in een spic en span opgeruimd kantoor in Den Haag. In een afgeschermd hoek hangen, tocht- en stofvrij, Super8-films aan wasknijpers te drogen.

Zelfgemaakt receptuur

In een laboratorium van een paar vierkante meter ontwikkelt Frank Bruinsma van het 'super8 reversal lab' de films van zijn ruim vierduizend, veelal buitenlandse klanten. Hij verkoopt en ontwikkelt alle soorten smalfilm, geeft advies en houdt op zijn site alle Super8-nieuws bij. Bovendien peurt hij, met zijn zelfgemaakte chemicaliën-receptuur, nog leven uit de meest verdroogde, ver-

geten film die op zolder in een camera ligt te sterven.

Het merendeel van de klanten van Bruinsma is amateurfilmer en relatief jong. 'Ze zijn zelf gefilmd op Super8, ze krijgen nu kinderen en willen die beeldkwaliteit. Maar het is wel anders, het gaat ze niet meer om dat rolletje. Jonge mensen laten hun film meteen digitaliseren.'

De groep groeit. 'Uit nostalgie, maar dat niet alleen', zegt hij. 'Het is een beweging tegen de digitale cultuur. Mensen willen graag weer iets concreets, iets dat ze kunnen pakken. En er zit positieve spanning in Super8. Je kunt het maar één keer opnemen en dan moet je wachten of je het goed hebt gedaan. Digitaal is saai.'

Mensen willen graag weer iets concreets, iets dat ze kunnen pakken

Ondanks de teloorgang van Kodachrome is de keuze in materiaal groter dan ooit. 'Maar het rare is dat de marktleider juist het bedrijf is dat zich er het minst druk om maakt', zegt Bruinsma. 'Kodak zou met websites, de sociale media en plekken waar je films kunt uploaden een hele cultus rond Super8 kunnen creëren. Maar ze doen het niet. Mijn inschatting is dat Kodak het welbewust laat afsterven en dat over vijf jaar de aankondiging komt: we stoppen er helemaal mee.'

De redding zal vanuit de gebruikers zelf moeten komen en gezien het fanatisme van Super8-ers is dat niet ondenkbaar.

Voor Johan Kramer stopt zijn geloof in Super8 niet met het project *Byebye Super8*. Hij doorliep zijn eigen 'Super8-filmschool', verzamelde tientallen camera's, filmt privé op Super8 en gebruikte het in zijn films en reclames - voor Ben, voor Menzis, voor Mercedes. Voor zijn eerste lange documentaire, *The Other Final* (2002), deelde hij vier Super8-camera's uit aan het publiek van de voetbalwe-

strijd waar de film om draaide en gebruikte veel van die beelden.

Hij vertelt over de iPhone app, die een Super8 filter over je beeld legt. Best aardig, maar geen vergelijking. Juist de druk en de onzekerheid tijdens het filmen, zegt hij, zorgen voor grote zorgvuldigheid. 'Het is echt iets anders dan dat zo losjes uit de hand filmen met je telefoon. Je motoriek verandert vanzelf. Je ziet het aan het filmen van kinderen: met een Super8 camera ga je automatisch door de knieën om op kinderhoogte te filmen. Je kijkt beter.'

Kramer ziet nog een andere tendens. 'Ik zie een grote behoefte aan beeldregulering. Er wordt zo veel gefilmd en het stapelt zich maar op. Mensen houden er een complex aan

over. Wat moet je met honderd uur vakantie?'

Zijn eigen jeugd, schat hij, staat op een half uur film. 'Precies genoeg. Heerlijk.'

Byebye Super8, 26 jan. t/m 6 feb., de Kunsthal, Rotterdam. Publiek kan één Super8-filmpje p.p. laten digitaliseren door Supersens.

Variationen van Helga Fanderl draait vrij. 28 en za. 29 jan. op het IFFR in het programma No Expiration Date. Ook op IFFR: **Souvenirs d'une année a Marienbad**, verloren gewaande 8mm-documentaire van de set van *L'année dernière a Marienbad* (1961).

12.Dresdner Schmalfilmtage t/m 22 jan. schmalfilmtage.de
super8.nl, supersens.nl

Altijd verse kleuren

Waarom was Kodachrome mooier dan alle andere kleurenfilms? Kodachrome, ontwikkeld in de jaren dertig, is een 'omkeerfilm': het resultaat is geen negatief, maar meteen de film of de dia (voor fotografie) zelf. Op omkeerfilm van andere systemen zit een emulsielaag, waarin de kleuren 'opgesloten' zitten. Die worden na ontwikkeling zichtbaar gemaakt. Hoe langer de film in het toestel of in de koelkast ligt, hoe 'ouder' die kleuren zijn.

Bij Kodachrome werden de kleuren er pas bij het ontwikkelen aan toegevoegd en waren ze dus altijd 'vers'. Op de film zaten drie lagen lichtgevoelige zilverkristallen die elk anders op kleurstoffen reageerden. Het ont-

wikkelen ging in 14 stadia (gebruikelijk was drie tot vijf). De verschillende lagen gepatenteerde Kodak-kleuren konden niet in elkaar overlopen. De scherpte had nog een andere oorzaak: Kodachrome films waren dunner. Door het ontbreken van een 'dikke' emulsielaag was er minder verlies van scherpte in de dikte van de film. Dat verschil lijkt marginaal, maar voor het piepkleine venstertje dat smalfilm is, maakt dat wel degelijk verschil.

Voor wie nog een niet-ontwikkelde Kodachrome-film of diarol heeft: de enige mogelijkheid om er nu nog beeld uit te halen is die als zwart-wit film te laten ontwikkelen door Film-rescue in Canada.

Iedereen filmmaker

Super8 (en de variant Single8) was een filmsysteem voor consumenten dat in 1965 op de markt kwam. Een verbetering van de al bestaande 8mm-systemen die in de jaren dertig door Kodak werden uitgevonden - door midden gesneden 16mm film. Super8 betekende de doorbraak naar het grote publiek. De perforatie in de filmstrook, nodig voor het transport van de film door de camera, was kleiner dan voorheen, waardoor het daadwerkelijke beeld groter en dus in projectie beter was. Een systeem met cassettes (zodat het inzetten van film een makkie werd) maakte dat iedereen voortaan zijn familie kon vastleggen. In de opkomende golf van welvaart en vrije tijd was

daar ook tijd en geld voor. Al snel verkocht elke fotozaak 'smalfilm'. Je kon ook een carrière als cineast beginnen, zoals Steven Spielberg deed. Die schoot als jonge tiener 'avonturenfilms' met de 8mm-camera van zijn vader. Met de negen minuten durende western *The Last Gunfight* verdiende hij als 13-jarige zijn fotografie-badge bij de padvinderij. De bekendste smalfilm is de Zapruder-film uit 1963, waarop te zien is hoe president John F. Kennedy werd doodgeschoten. Het was de eerste film (Kodachrome) in een nieuwe camera van meneer Zapruder, die hem verkeerd had ingeladen, waardoor het beeld trilt. Had hij maar een Super8-cassette gehad.